

Posudek oponenta disertační práce

RNDr. Jakub Jelen (2021): Montánní dědictví Jáchymovska jako dynamický sociokulturní proces. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 202 s.

Posuzovaná disertační práce RNDr. Jakuba Jelena **Montánní dědictví Jáchymovska jako dynamický sociokulturní proces** se detailně věnuje problematice dědictví, s důrazem na montánní dědictví, jakožto tématu kulturní geografie. První polovina práce je teoretická a diskutuje koncept dědictví a proces jeho utváření, přičemž klade důraz právě na skutečnost, že dědictví není statickou záležitostí, ale je utvářeno či stále znovuobnovováno v neustálém procesu, jenž plyne ze sociokulturních změn a posunů v chápání dědictví. Právě tato nesamozřejmost dědictví a zdůraznění skutečnosti, že dědictvím nejsou jen hmotné statky, ale i tradice a jiné nehmotné skutečnosti patří k velkým přínosům práce. V českém kontextu, jak autor připomíná a rozporuje, bývá směřováno či chápáno synonymně dědictví a památky. I slovo památky pak může nebývat dvojího obsahu, v širším slova smyslu objekty s memoriální funkcí, jimž je připisována společenská hodnota, v užším slova smyslu objekty chráněné podle památkového zákona. Autor toto konfuze chápání památek překonává právě konceptem dědictví.

Zaměřením na industriální dědictví, respektive jeho výsek v podobě montánního dědictví si pak autor vybral tu část dědictví, jež bývá vnímána ve společnosti rozporuplně, neboť je často spojena s relativně nedávnou minulostí, na niž doposud nepanuje společenský konsensus. S tím často souvisí podceňování či nedoceňování tohoto typu dědictví, důsledkem čehož mu společnost nepřisuzuje (dostatečnou) hodnotu a potřeba chránit složky tohoto dědictví je proto nižší. Na druhou stranu ale mohou žít pamětníci a v případě zájmu tak může být podchyceno právě nehmotné dědictví.

V případě modelového území Jáchymovska se zde na bázi montánního dědictví potkávají prvky staré (spojené s těžbou stříbra a dalších rud v 15. a 16. století), které můžeme označit za nekonfliktní, ale paradoxně v procesu tvorby dědictví kromě svých nejvýznamnějších projevů pozapomínané, s prvky mladými (spojené s těžbou uranu v polovině 20. století), jež jsou stále živé ve společenské paměti, včetně ještě žijících

pamětníků. Je velmi dobře, že autor se i přes jeho různorodost věnuje celé škále dědictví Jáchymovska. V případě dědictví těžby uranu, která byla spojena s nucenou prací politických vězňů a tvrdými až likvidačními podmínkami zde existujících pracovních táborů, bych v práci očekávala větší diskusi nad tématem „dark heritage“ a způsoby jeho připomínání a komodifikace cestovním ruchem.

Autor měl jedinečnou příležitost zkoumat jáchymovské dědictví a proces jeho formování v době jeho zvyšujícího se společenského přijetí, jež je vyjádřeno i zvyšující se formální ochranou: v roce 2014 byla zdejší krajina prohlášena (krajinnou) památkovou zónou a především v roce 2019 došlo k jejímu zápisu na seznam světového dědictví UNESCO. Tento proces formování dědictví z hlediska jednotlivých aktérů veřejného, soukromého a neziskového sektoru i místní veřejnosti se autor zdařile snaží postihnout. Dokázal si dobře nastavit vstupní hypotézy, jež byly většinou potvrzeny. Cíle práce a výzkumné otázky byly dobře postaveny, takže jejich zodpovězení nezabránila ani pandemie covid-19, jež vypukla v roce 2020 a v době koncipování práce byla zcela nepředvídatelnou a nepředvídanou záležitostí.

K práci bych měla přesto několik dílčích připomínek, jež nijak nesnižují její význam, ale mohou autorovi pomoci s dalším směřováním jeho výzkumu. V kapitole 8.2 je definováno, co autor považuje za montánní dědictví Jáchymovska. Pokud jde o hmotnou součást dědictví, jedná se o podmnožinu ze všech fyzických připomínek těžby, jež se v území dochovaly. Pozornost je zaměřena na jednotlivé objekty (budovy, doly a štoly, pomníky), přičemž málo je diskutován krajinný kontext. Při tom někteří respondenti uvádí právě krajinný kontext („nevzhledné krajinné prvky“, výsypky) jako skutečnost, jež jim brání v přijetí montánního dědictví. Myslím, že krajinný kontext, jehož dochovanost je významná natolik, že si zasloužila ochranu památkovou zónou (část krajinného celku, která vykazuje významné kulturní hodnoty), by měl být předmětem zkoumání práce založené na geografii dědictví.

S tím zřejmě souvisí i nedostatečná mapová příloha práce. Jediná mapa v práci je převzata z mapového portálu Národního památkového ústavu, včetně jeho matoucí legendy. Práci by slušela mapová příloha vypracovaná autorem, jež by jasně vymezila rozsah zájmového území a složky montánní krajiny s rozlišením na ty, jež jsou součástí dědictví, a ty, jež nejsou jako dědictví vnímány.

Krajinný kontext postrádám i v kapitole 3.3, příznačně nazvané Konverze průmyslových objektů, nikoliv areálů. Při tom na dané téma existuje literatura i v češtině, věnovali se jí krajinářští architekti z Mendelovy univerzity, nemluvě o bohaté literatuře zahraniční.

V podkapitole o mezinárodní ochraně dědictví a organizaci UNESCO by bylo vhodné pojednat i negativa spojená s cestovním ruchem v památkách UNESCO, které mohou trpět tzv. overturismem. Že i montánní památky mohou trpět nadměrným využitím pro cestovní ruch, dokládá např. solný důl Wieliczka v Polsku, což rozporuje tvrzení, že montánní turismus nikdy nebude masovým cestovním ruchem (s. 82). Bylo by vhodné diskutovat, jak tomuto potenciálně škodlivému fenoménu předcházet s využitím nástrojů péče o památky UNESCO. Tyto nástroje (management plan, steering group) nejsou v práci představeny.

V kapitole Neziskový sektor (9.1.3) je paradoxně nejstručněji představena činnost dvou spolků, které jsou označeny jako nejdůležitější v péči o montánní dědictví (Společnost Hornické a historické Jáchymovsko a Hornický spolek Barbora s hornickou kapelou). Jak tyto spolky rozvíjí montánní dědictví na Jáchymovsku? Proměňovala se jejich činnost a význam v čase?

V tabulce 6 nejsou uvedeny zdroje pro počty obyvatel Jáchymova v 16. a 17. století.

Autor několikrát zmiňuje, že se mu nepodařilo realizovat rozhovory se zástupci města Jáchymova. Co bylo důvodem? Zástupci města setrvale žádosti o rozhovor nechávali bez odpovědi? Nebo odpověděli a jejich odpověď byla zamítavá? Pokud tomu bylo tak, jak to zdůvodnili? Koho z představitelů města autor kontaktoval? Politické představitele (starosta) nebo úředníky městského úřadu?

U opakovaného šetření s obyvateli města autor zmiňuje, že do druhého rozhovoru se zapojilo 62 % účastníků předešlého šetření. Jaké byly důvody těch, kteří se nezapojili? Odstěhovali se? Nereagovali na žádost o druhý rozhovor? Rozhovor odmítli? Zdůvodnili své odmítnutí? I vyhodnocení těchto negativních reakcí by bylo zajímavé. Stejně jako vyhodnocení toho, proč se nepodařilo sehnat dostatek respondentů pro třetí rozhovor v roce 2020. Covid v tom mohl sehrát významnou roli, ale předpokládám, že nebyl jediným faktorem.

Předložená disertační práce je kvalitně zpracována, podložena relevantní odbornou literaturou a vlastním výzkumem autora. Doporučuji proto práci J. Jelena k obhajobě a v případě úspěšné obhajoby udělení vědeckého titulu „doktor“.

RNDr. PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D.

Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu
a okrasné zahradnictví, v.v.i.
Květnové náměstí 391
252 43 Průhonice

V Praze, dne 5. prosince 2021